

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ხელნაწერის უფლებით

ავთანდილ დიდმელაშვილი

ურბანული გარემოს სივრცითი მოწყობის საკითხები

ძველი თბილისის ეზოების მაგალითზე

არქიტექტურის დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარდგენილი დისერტაციის

ა ვ ტ ო რ ე ფ ე რ ა ტ ი

თბილისი
2012 წელი

დისერტაცია შესრულებულია საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის არქიტექტურის, ურბანისტიკის და დიზაინის ფაკულტეტის არქიტექტურის და ქალაქთმშენებლობის (ურბანისტიკის) აკადემიურ დეპარტამენტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

არქიტექტურის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
ნინო ხაბეიშვილი

რეცენზენტები:

არქიტექტურის დოქტორი, სრ. პროფესორი
ეკატერინე თევზაძე

არქიტექტურის დოქტორი **ლელია თუმანიშვილი**

დაცვა შედგება 2012 წლის, 14 ივნის, 14 საათზე,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის არქიტექტურის,
ურბანისტიკის და დიზაინის ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს
კოლეგიის სხდომაზე, კორპუსი 1, აუდიტორია 403
მისამართი: 0175, თბილისი, კოსტავას ქ. № 72.

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება სტუ-ს ბიბლიოთეკაში,
ხოლო ავტორეფერატის – სტუ-ს ვებგვერდზე

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი
ასოცირებული პროფესორი

მ. ფონსუა

თემის აქტუალობა. XX საუკუნის დასაწყისიდან კაცობრიობის განსაკუთრებული ყურადღების და შესწავლის საგნად იქცა არქიტექტურის ძეგლების და ზოგადად კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა. ამ მხრივ არც საქართველოა გამონაკლისი: მიუხედავად განვითარების ურთულესი პერიოდებისა იგი არ აღუნებდა ყურადღებას თავისი უნიკალური არქიტექტურული ძეგლების შესანარჩუნებლად. მათ კვლევასა და სიღრმისეულ შესწავლას მიუძღვნეს თავისი ფუნდამენტური ნაშრომები ისეთმა უდიდესმა ისტორიკოსებმა და ხელოვნებათმცოდნეებმა, როგორებიც იყვნენ ივ. ჯავახიშვილი, ექ. თაყაიშვილი, გ. ჩუბინაშვილი და შ. ამირანაშვილი. ამ მეცნიერების მიერ შეიქმნა საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის შესწავლისა და დაცვის ძირითადი სამეცნიერო-მეთოდური ბაზა. სწორედ, ამ საფუძველზე განავითარეს და განავრცეს თავიანთი კვლევები შემდგომი თაობის არქიტექტორებმა, არქეოლოგებმა და ხელოვნებათმცოდნეებმა. ისეთი გამოჩენილი მეცნიერების ნაშრომების წყალობით როგორებიც იყვნენ: ი. ციციშვილი, ვ. ბერიძე, ვ. ცინცაძე, თ. კვიციანი, ნ. ჯანბერიძე, ლ. სუმბაძე და სხვ. ჩვენ ვფლობთ საქართველოს და, კერძოდ, ძველი თბილისის არქიტექტურის ისტორიის, მისი ანალიზისა და აღწერის ძვირფას მასალას.

საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებს შორის საქართველო იმყოფებოდა მოწინავე პოზიციებზე კულტურული მემკვიდრეობის შესწავლისა და დაცვის სფეროში. სწორედ აქ პირველად 70-იანი წლების დასაწყისში შეიქმნა ძეგლთა დაცვის სამმართველო, შემდეგ კი დეპარტამენტი, რომელშიც მიმდინარეობდა არქიტექტურის ძეგლების კომპლექსური შესწავლა, აღრიცხვა და პასპორტიზაცია, მათი რესტავრაციისა და დაცვის სამუშაოები. ამ უწყების წარმატებული მუშაობა განპირობებული იყო მისი დამაარსებლის, პროფესორ ი. ციციშვილის ნაყოფიერი მოღვაწეობით. საქართველოს არქიტექტურული ძეგლების დაცვისა და შესწავლის საქმეში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს გ. ჩუბინაშვილის სახელობის საქართველოს ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტის და სხვა სამეცნიერო ცენტრების მკვლევარებმა და სპეციალისტებმა.

70-იანი წლების შუა პერიოდში სათანადო ცოდნისა და გამოცდილების დაგროვებამ საშუალება მისცა საქართველოს მთავრობას დაეწყო მასშტაბური სარეკონსტრუქციო სამუშაოები თბილისის ისტორიულ ნაწილში. არქიტექტორების შ. ყავლაშვილისა და გ. ბათიაშვილის ხელმძღვანელობით განახლდა და ახალი ცხოვრება დაიწყო ძველი ქალაქის ისეთმა უძველეს უბნებმა, როგორებიც არიან ბარათაშვილის ქუჩა და აღმართი, ღვინის აღმართი, მეიდანის უბანი და სხვა. ამ სამუშაოების ჩატარებამ ნათლად აჩვენა თუ რაოდენ ძვირფასია ისტორიული განაშენიანების მონაკვეთები, გაუხსნა პერსპექტივა ისტორიული ცენტრის შემდგომ განვითარების. სარესტავრაციო სამუშაოები მნიშვნელოვანი შეწყვეტით შემდგომშიც გრძელდებოდა (შარდენის, ლესელიძის, სიონის და სხვა ქუჩები). ეს სამუშაოები ფართოდ მიმდინარეობს დღესდღეობითაც: აღმაშენებლის გამზირი, ნარიყალას რაიონი, კალა, სოლოლაკი და სხვა უბნები.

თბილისის ისტორიული განაშენიანების რესტავრაციის და რეკონსტრუქციის მასშტაბები, მისი რეაბილიტაციის პრობლემებისადმი საზოგადოების აქტიური ყურადღება განაპირობებს ჩვენს მიერ შერჩეული თემის მწვავე აქტუალობას.

ზემოთხსენებულ მკვლევარებთან ერთად ბოლო ათწლეულების განმავლობაში საქართველოში და, კერძოდ, თბილისში არქიტექტურული ძეგლებისა და ურბანული მემკვიდრეობის დაცვის შესწავლის საკითხებს მიუძღვნეს თავიანთი ნაშრომები თ. ჩიჩუამ, თ. გერსამიამ, ე. თევზაძემ, კ. ამირეჯიბმა, მ. თუმანიშვილმა, მ. მანიაშვილმა, გ. შაიშმელაშვილმა, გ. სალუქვაძემ, ლ. თუმანიშვილმა, მ. მელქაძემ და სხვებმა.

1985 წელს საქართველოს მთავრობის მიერ პირველად დადგინდა თბილისის არქიტექტურული ძეგლების სია, რომლებშიც გაერთიანდა 700-ზე მეტი შენობა-ნაგებობა. 2008 წელს შემუშავებული თბილისის ისტორიულ-კულტურული საყრდენი გეგმის საფუძველზე საქართველოს მთავრობის მიერ დადგინდა ახალი სია, რომელშიც უკვე თბილისის არქიტექტურული ძეგლების რაოდენობამ 1750-მდე იმატა. ყოველივე ეს მიუთითებს იმაზე, რომ არქიტექტურული ძეგლების შენარჩუნების პრობლემის სიმძაფრე მოითხოვს განსაკუთრებულ ყურადღებას და მეცნიერულ მიდგომას. მიუხედავად კვლევათა საკმაოდ სოლიდური

რაოდენობისა, არქიტექტურული ძეგლების **ეზოების** სივრცითი ორგანიზაციის პრობლემა ჯერ კიდევ არ გამხდარა სპეციალური სამეცნიერო კვლევისა და შესწავლის საგანი. სწორედ ამ აქტუალურ პრობლემას ეძღვნება დაცვაზე წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომი.

მოცემული დისერტაციის **კვლევის ობიექტია** თბილისის ისტორიულ ნაწილში განლაგებული საცხოვრებელი განაშენიანება, რომელიც შედგება ძირითადად საცხოვრებელი სახლებისგან და კონკრეტულად, ამ სახლების უმნიშვნელოვანესი სტრუქტურულ-ფუნქციონალური ნაწილი - საცხოვრებელი ეზოები. ამასთან ერთად განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება სახლებს არქიტექტორის ძეგლის სტატუსით.

კვლევის მიზანია საცხოვრებელი სახლების - არქიტექტორის ძეგლების ეზოების თანამედროვე მდგომარეობის სამეცნიერო შესწავლა და ანალიზი, რეკომენდაციების შემუშავება მათი სივრცობრივი ორგანიზების მხრივ კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის თანამედროვე მოთხოვნების გათვალისწინებით.

კვლევის ამოცანები, რომელთა გადაწყვეტა აუცილებელია დასახული მიზნის მისაღწევად შეიცავს შემდგომ აუცილებელ პუნქტებს:

- ა) საკითხის თანამედროვე მდგომარეობის შეფასება, ლიტერატორული წყაროების, საკანონმდებლო აქტების და ძეგლთდაცვითი პრაქტიკის გამოცდილების შესწავლა;
- ბ) კვლევის კონკრეტული ობიექტების, მათი საარქივო დოკუმენტური მონაცემების და თანამედროვე მდგომარეობის განსაზღვრა;
- გ) ობიექტების ტიპების, მათი სტრუქტურული ელემენტებისა და გამოყენების ხასიათის აღწერა;
- დ) პრაქტიკული რეკომენდაციების შემუშავება სარეკონსტრუქციო-აღდგენითი სამუშაოების ჩასატარებლად ისტორიული ნაგებობების რეაბილიტაციის პროცესში.

კვლევის მეთოდოლოგია დასმულ ამოცანებთან შესაბამისობაში გამოიხატებოდა:

- ა) ლიტერატორული, საარქივო, და სხვაგვარი წყაროების შესწავლა და ანალიზი;

- ბ) საზღვარგარეთისა და მშობლიური გამოცდილების შესწავლა და ანალიზი;
- გ) კვლევის ობიექტის საველე შესწავლა და ფოტოფიქსაცია;
- დ) კარტოგრაფიული მასალის გრაფონალიტიკური შესწავლა და მათი შედარებითი ანალიზი;
- ე) კვლევის რეზულტატების განზოგადება და რეკომენდაციების შედგენა ეზოების არქიტექტურული სახის რესტავრაციისა და რეაბილიტაციისათვის.

კვლევის საზღვრები ქრონოლოგიის თვალსაზრისით ირთავს თბილისის ისტორიულ განაშენიანებას, რომელიც აღმოცენდა XIX საუკუნის დასაწყისში და ვითარდებოდა XX საუკუნის 20-იან წლებამდე. ტერიტორიულად კვლევის ობიექტები ლოკალიზებულია ქალაქის ძველთა დაცვის ზონაში. სახლები-წარმომადგენლები შერჩეულია მათი განლაგების მიხედვით თბილისის სხვა და სხვა ისტორიულ უბანში და კვლევაში არსებული საცხოვრებელი სახლების ძირითადი მორფოტიპების შესაბამისად.

კვლევის მეცნიერული სიახლე მდგომარეობს იმაში, რომ პირველად შესწავლის ობიექტს წარმოადგენს ძველი თბილისის არქიტექტორული ძეგლების - საცხოვრებელი სახლების ეზოები. საცხოვრებელი სახლების მორფოტიპებზე დაყრდნობით შემუშავდა კვლევის ობიექტის არქიტექტურულ-სივრცობრივი ტიპოლოგია, გამოკვლეული და აღწერილია ეზოების ძირითადი სტრუქტურული ელემენტები და მოცემულია რეკომენდაციები მათი სივრცობრივი ორგანიზების და რესტავრაციის პირვანდელი სახის აღსადგენად.

მიღებული რეზულტატების პრაქტიკული ღირებულება მდგომარეობს მეთოდური მითითებებისა და რეკომენდაციების შემუშავებაში არქიტექტურის ძეგლების - საცხოვრებელი სახლების ეზოებში სარესტავრაციო სამუშაოების სამეცნიერო დასაბუთებაში, რეკომენდაციების შედგენაში ეზოების კონკრეტული მაგალითებით, სამეცნიერო ინფორმაციის მომზადებაში ცალკეული ობიექტების არქიტექტურულ-ისტორიული კვლევების შედგენისათვის, საცნობარო ინფორმაციის შეგროვებისა და სისტემატიზაციაში ახალი კვლევების და საპროექტო სამუშაოებისათვის ძველი თბილისის საცხოვრებელი სახლების რესტავრაციისათვის.

კვლევის სტრუქტურა შედგება 127 გვერდიანი ტექსტური ნაწილისაგან: შესავალით, ორი თავით და საერთო დასკვნებით, ასევე 40 გვერდიანი გრაფიკული ილუსტრაციებისაგან, 3 გვერდიანი ბიბლიოგრაფიის და 145 გვერდიანი დანართებისაგან.

კვლევის შედეგების აპრობაცია მიმდინარეობდა მუდმივი კონსულტაციით შესაბამისი პროფილის სპეციალისტებთან. გაწეული სამუშაოს რეზულტატები გადმოცემულ იქნა ორ სპეციალურ სემინარზე. კვლევის დასკვნების მიხედვით გამოიცა სამი სამეცნიერო სტატია და წარდგენილ იქნა მოხსენება ორ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაზე. სტატიები და მოხსენებები სრულად ასახავენ ნაშრომის შინაარსს და დაცვაზე წარმოდგენილ სამეცნიერო შედეგებს.

დისერტაციის პირველ თავში მრავალი საერთაშორისო შეთანხმებებისა და სხვა დოკუმენტების მაგალითზე ნაჩვენებია კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის მნიშვნელობა, კერძოდ კი არქიტექტურული ძეგლების როლი თანამედროვე საზოგადოების ცივილიზებული და ჰარმონიული განვითარებისათვის.

ასეთი დოკუმენტების რიცხვს შეგვიძლია მივაკუთვნოთ, პირველ რიგში 1931 წელს „ათენის ქარტიის“ მიღება და 1972 წელს იუნესკოს კონვენციის ხელმოწერა მსოფლიო კულტურისა და ბუნების მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ. 1987 წელს „საერთაშორისო ქარტია ისტორიული ქალაქების დასაცავად“ კანონის მიღება, 1993 წელს ევროპის საბჭოს რეკომენდაცია „არქიტექტურული მემკვიდრეობა: ინვესტიციის მეთოდები და დოკუმენტაცია ევროპაში“, 2008 წელს „იუნესკოს მემკვიდრეობის დაცვის თანამედროვე პრინციპების“ კონვენციის გამოყენება და სხვა.

დამოუკიდებლობის შექმნის შემდეგ, როგორც დემოკრატიული სახელმწიფო, საქართველო თანმიმდევრულად შეუერთდა ყველა მნიშვნელოვან შეთანხმებას, კონვენციას და ქარტიას კულტურული მემკვიდრეობის დაცვასთან დაკავშირებით და ვალდებული გახდა შემოეღო თავისი შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა საერთაშორისო დოკუმენტებთან შესაბამისად.

საქართველოში არქიტექტურული მემკვიდრეობა და თბილისის ისტორიული განაშენიანება საფუძვლიანად იქნა შესწავლილი შემდეგი

მეცნიერების ნაშრომებში : ვ. ბერიძე, ვ. ცინცაძე, თ. კვიციანი, თ. გერსამია, ე. თევზაძე, მ. მანია და სხვ. არსებულ ნაშრომებს შორის ყველაზე ახლოს წარმოდგენილ კვლევასთან არის თ. გერსამიას სადისერტაციო ნაშრომი (1972 წ.), რომელიც ეძღვნებოდა ძველი ქალაქის მარჯვენა სანაპიროს ისტორიული შენობა-ნაგებობების რეკონსტრუქციის საკითხს და ე. თევზაძის ნაშრომი (1985 წ.), რომელშიც გახსნილია ისტორიული განაშენიანების მნიშვნელობა თბილისის განვითარებაში XIX-XX ს-ის მიჯნაზე, მისი თანამედროვე მდგომარეობა, აღდგენისა და რეკონსტრუქციის პრობლემები, და რაც ყველაზე მთავარია, ნაშრომში კარგადაა გადმოცემული ისტორიულ ნაგებობათა შორის საცხოვრებელი სახლების ეზოების სივრცობრივი განაწილების შინაარსი და სოციალური მნიშვნელობა. იმსახურებს აღნიშნას, ლ. თუმანიშვილის უახლესი სადისერტაციო ნაშრომი, რომელიც ეძღვნება თბილისის არქიტექტურულ-კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის თანამედროვე ასპექტებს.

ზემოაღნიშნული ნაშრომები იქცა სამეცნიერო საფუძვლად წარმოდგენილი სადისერტაციო ნაშრომისა, რომლის შესწავლის საგანია ძველი ქალაქის შენობების ეზოების სივრცითი ორგანიზაცია.

სადისერტაციო ნაშრომში დაწვრილებითაა მოცემული განვითარებულ ქვეყნებში დღეისათვის არსებული გამოცდილება არქიტექტურული ძეგლების დაცვის შესახებ მოცემული კანონმდებლობის მიმოხილვა და თანამედროვე პრაქტიკა ამ დარგში. ასე მაგალითად, ჩვენთვის მნიშვნელოვანია კანონმდებლობა და პრაქტიკა არქიტექტურული ძეგლების დაცვის შესახებ ქვეყნებისა: აშშ, იტალია, საფრანგეთი, ნორვეგია, ნიდერლანდები, ჩინეთი, პოლონეთი და სხვა.

წარმოდგენილი მიმოხილვა თვალნათლივ გვაჩვენებს სრულყოფილი რესტავრაციის და ადაპტაციის შესაძლებლობებს, არქიტექტურული ძეგლების წარმატებულ ექსპლუატაციას თანამედროვე პირობებში. ამასთან ისტორიული ნაგებობების რეაბილიტაციის პროცესში და არქიტექტურული ძეგლების აღდგენაში სახელმწიფოს ფინანსური წილი შეადგენს 10-დან 40%-მდე. განვითარებული სისტემა გრძელვადიანი, დაბალპროცენტიანი იპოთეკური კრედიტებისა, კვალიფიციური ინვესტორების მონაწილეობა და მოსახლეობის

აქტიური ჩართვა რეაბილიტაციის პროცესში, ეხმარება დაბალშემოსავლიან მფლობელებს და ახალგაზრდა ოჯახებს ჩაატარონ წარმატებული სარესტავრაციო სამუშაოები არქიტექტურის ძეგლებში. ეს გამოცდილება ყველასათვის ხელმისაწვდომია და სავსებით მისაღებია თბილისის პირობებში და საქართველოს სხვა ისტორიულ ქალაქებში.

2007 წელს მიღებულ იქნა საქართველოს „კანონი კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ“, რომელშიც დეტალურად იქნა განხილული არქიტექტურის ძეგლების დაცვის, რესტავრაციისა და ადაპტაციის ძირითადი პრინციპები. 2008 და მომდევნო წლებში სპეციალისტებთან კონსულტაციის გარეშე, საქართველოს პარლამენტის მიერ შეტანილ იქნა ამ კანონში ცვლილებები, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდნენ საერთაშორისო დონის რიგ საკანონმდებლო აქტებს. ასე მაგალითად, ახალი ცვლილებების მიხედვით შესაძლებელი გახდა ძეგლის მოცულობის გაზრდა, „საზოგადოებრივი ინტერესის მომატების“ შემთხვევაში მისი დემონტაჟი, მისი გადაკეთება, დანაწევრება და დაშლა (მისი შემდეგი აწყობის მოხსენიების გარეშე), ძეგლების დაცვის ზონის ლიკვიდაცია, ახალი შენობების გაჩენა თავისუფალ ტერიტორიაზე, იქ სადაც მანამდე შენობები არ იყო და ა.ს.შ.

ზემოთ ჩამოთვლილი ცვლილებები ბოლო წლებში რეალიზებულ იქნა თბილისის რიგ სარეკონსტრუქციო უბნებში: აღმამშენებლის გამზირი, კალაუბანი, ნარიყალა, სოლოლაკი და სხვ. ჩატარებული სამუშაოს შედეგად ადგილი აქვს დიდი რაოდენობით აუთენტური სიძველის შეუქცევად დანაკარგებს. საგანგაშოა, რომ 2011 წელს თბილისი იუნესკოს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების სიიდან გადატანილ იქნა განადგურების საშიშროების ქვეშ მყოფი ობიექტების სიაში.

უნდა აღინიშნოს რომ, იმ შემთხვევაში, თუ ადგილობრივი კანონმდებლობა წინააღმდეგობაშია საერთაშორისო კანონმდებლობასთან, მაშინ უპირატესობა უნდა მიენიჭოს საერთაშორისო სამართლის ნორმებს ან ქვეყანამ უნდა უარი თქვას აღებულ ვალდებულებებზე.

ჩვენ ვთვლით, რომ ახალი შესწორებები კანონში კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ, ანულირებულ უნდა იქნეს და შეწყდეს

თბილისის არქიტექტურული ძეგლების უხარისხო რესტავრაციის პროცესი.

დისერტაციის მეორე თავი ეძღვნება მიღებული რეზულტატების განხილვასა და განსჯას, მოცემულია ძველი ქალაქის საცხოვრებელი ძეგლ-სახლების ეზოების სივრცობრივი ორგანიზების პრინციპები.

2008 წელს საქართველოს კულტურის სამინისტროს დაკვეთით შედგენილ იქნა „თბილისის ისტორიულ-კულტურული საყრდენი გეგმა“, რომლის თანახმადაც ქალაქის ისტორიულ ნაწილში გამოიყო სამი დაცვითი ზონა და 1750-ზე მეტი ისტორიული შენობა-ნაგებობა ძეგლის სტატუსით, მათ შორის 1422 საცხოვრებელი სახლი. ამასთან, ამ მოცემულ ნაშრომში, ნაჩვენებია იყო საცხოვრებელი სახლების ძირითადი მორფოტიპები და სწორედ ისინი, გარკვეული მოდიფიცირების შემდეგ, ძველი თბილისის ეზოების ტიპოლოგიას დაედგინა საფუძვლად. ამ ტიპოლოგიის საფუძველია ეზოს, შენობის და ქუჩის სტრუქტურული შეფარდება და კონფიგურაცია.

მიღებული კონფიგურაციების სისტემატიზაციის შედეგად დაფიქსირდა ეზოების შემდეგი ტიპები: **დახურული ტიპის ეზო, ეზო გახსნილი ერთი, ორი, სამი მხრიდან და ეზო სახლის გარშემო.** ცალკე ჯგუფად არიან გამოყოფილი ატიპიური ეზოები, რომლებშიც ქაოტური განაშენიანების გამო შეუძლებელია ტიპოლოგიური ნიშნების დადგენა, ასევე ეზოები, რომლებიც რთულ რელიეფზე არიან განლაგებული და აქვთ ურთიერთ დაკავშირებული ორი ან სამი დონე.

საველე კვლევის და მრავალი ეზოს ფოტოფიქსაციის შედეგად იქნა შერჩეული არა ნაკლებ სამი ობიექტისა თვითოეული ტიპისათვის დეტალური ანალიზისა და შესწავლისათვის. მათ შორის:

- **დახურული ტიპის ეზოები (75 ობიექტი)** - ამაღლების 23, ბორჯომის 12, ასათიანის 23, ასათიანის 13, ფურცველადის 13;
- **ერთი მხრიდან გახსნილი ეზოები (405 ობიექტი)** – გუდუაშვილის მ. 2, ლერმონტოვის 15, ტაბიძის 18, ტაბიძის 24, დადიანის 34;
- **ორი მხრიდან გახსნილი ეზოები (517 ობიექტი)** – ამაღლების 8, აჭავჭავაძის ჩიხი 1, დადიანის 32, უზნაძის 13;
- **სამი მხრიდან გახსნილი ეზოები (340 ობიექტი)** - დადიანის 24, დადიანის 30, ამაღლების 10;

- ეზო სახლის გარშემო (85 ობიექტი) - აღმაშენებლის 149, ჭონკაძის 4, კარგარეთელის 6.

- ატიპიური ეზოები (32 ობიექტი) – ინგოროყვას 14, ინგოროყვას 20, წინამძღვრიშვილის 39.

ქვემოთ მოყვანილია აღწერა ამა თუ იმ ტიპის წარმომადგენელი სახლი-ეზოების აღწერა და ნაჩვენებია მათთვის დამახასიათებელი თავისებურებანი.

დახურული ტიპის ეზოები.

1.1. ამაღლების ქ. № 23/12.

სახლი მდებარეობს სოლოლაკის უბანში, მის ზედა ნაწილში. დასახლება ჩაისახა XIX საუკუნის შუა წლებში და თანდათანობით განვითარდა კოჯრის გზის გასწვრივ ამაღლების ეკლესიის მხარეს (ქუჩის ძველი დასახელებებია - ვოზნესენსკაია, დავითაშვილის). სახლი № 23 ფიგურირებს თბილისის რუკებზე XIX საუკუნის შუა წლებიდან.

მისი ფასადის ძველი ფოტოები ქუჩის მხრიდან ნაჩვენებია ვებერიძის ორტომეულში და აქვეა მოცემული მისი იერსახის მოკლე აღწერა. ორსართულიანი სახლი ნახევარსარდაფით შემორჩენილია მნიშვნელოვანი ცვლილებების გარეშე. ყურადღებას იქცევს ორი მოზრდილი ხის აივანი, რომელიც ქუჩის მხარესაა გამოტანილი.

დახურული ტიპის ეზო გარშემორტყმულია ღია აივნებით-გალერეებით მრგვალი ხის სვეტებით და მოაჯირების მრგვალივე ბალიასინებით მეორე სართულზე. პირველი სართული მთლიანად შემინულია სხვა და სხვა დროს. ეზოს სიღრმეში განთავსებულია ღია ხის კიბე. აქვე ეზოში არის მცირე ზომის გვიანდელი მინაშენები.

სახლი ავარიულ მდგომარეობაშია და საჭიროებს გადაუდებელ რესტავრაციას. **სააღრიცხვო ბარათი № 010508310.**

1.2. ბორჯომის ქ. № 12.

სახლი განლაგებულია დიდუბის უბანის დასაწყისში, რომელიც ჩამოყალიბდა XIX საუკუნის ბოლო მესამედში. იმ დროის რუკებზე სახლი ნაჩვენებია და აგების თარიღად ითვლება XIX საუკუნის 80-ანი წლები. ბორჯომის ქუჩაზე გამოდის მკაცრ კლასიკურ სტილში შესრულებული ორსართულიანი სახლის ფასადი, ერთი სადარბაზოთი და ეზოში თაღიანი შესასვლელით. დახურული ტიპის ეზოში თაღის ქვეშ განთავსებულია კიბე, ასევე ორი კიბე ეზოს სივრცეშია.

ეზოდან ორი სართულიდან პირველი მთლიანად დახურულია და ნაწილობრივ შემინულია, მეორე სართული - ღია გალერეა-აივნით, კვადრატული კვეთის სვეტები და მოაჯირები ფიცრის ყრუ, ბრტყელი ძელაკებით შემონახულია შედარებით უკეთესად. ეზოში არის ტალავერი, რომელიც ცხელ დღეებში იძლევა ჩრდილს. ეზოშია საერთო სარგებლობის დასალევი წყლის ონკანი. სახლის მდგომარეობა იძლევა მისი წარმატებული რესტავრაციის საშუალებას. აღდგენის შედეგად შეიძლება მივიღოთ საშუალო კლასის თბილისური ქალაქური საცხოვრებელი სახლის კარგი ნიმუში. **სააღრიცხვო ბარათი № 010101131**

1.3. ლადო ასათიანის ქ. № 23.

სახლი მდებარეობს სოლოლაკის უბანში, ასათიანის ქუჩაზე (ყოფილი ბებუთოვის, ენგელსის). აგების დროა XX საუკუნის ათიანი წლები. სახლი ორსართულიანი იყო, მოგვიანებით XX საუკუნის 30 წლებში სახლზე დააშენეს მესამე სართული. ქუჩის მხრიდან ფასადი შეიცავს კლასიკური ფორმების და ექლექტიკის სტილის ელემენტებს. სახლს აქვს ორი სადარბაზო და ეზოში შესასვლელი თაღი. ქუჩის მხრიდან სახლს აქვს რამდენიმე აივანი რკინის მოაჯირებით. დახურული ტიპის ეზო ვიწრო წაგრძელებული სწორკუთხედის ფორმისაა. ეზოს მთელ პერიმეტრზე ღია ტიპის გალერეა-აივნებია განთავსებული, კვადრატული კვეთის სვეტებით და ჭვირული კაპიტელებით. მოაჯირები შესრულებულია ბრტყელი დეკორატიული ძელაკებით. ეზოში არის ერთი ღია ხის კიბე პირდაპირი მარშებით და უფრო გვიანდელი პერიოდის ორი მცირე კიბე. ეზოში არის საერთო სარგებლობის წყლის ონკანი. გალერეები ნაწილობრივ შემინულია და კერძო სარგებლობის სათავსებით მოწყობილი. სახლს აქვს ნახევარ სარდაფის სათავსები, რომლებიც გამოდიან როგორც ქუჩის, ისე ეზოს მხარეს.

სახლი ავარიულია, თუმცა გამაგრებითი სამუშაოების ჩატარების შემდეგ, მისი მდგომარეობა დამაკმაყოფილებელია. მისი სრული რესტავრაციის შემთხვევაში შეიძლება მივიღოთ თბილისური, მრავალბინიანი საშემოსავლო საცხოვრებელი სახლის საუკეთესო ნიმუში. **სააღრიცხვო ბარათი № 010405131.**

1.4. ანტონ ფურცელაძის ქ. № 13.

ერთ ერთი უძველესი სახლი განთავსებულია გარეთუბანში ა. ფურცელაძის ქუჩაზე (ყოფილი ბარონის). სახლი აგებულია XIX საუკუნის 50-ან წლებში. ეს სახლი დეტალურად არი აღწერილი და ანაზომებთან ართად წარმოდგენილია გ.ბერიძის ორტომეულში. ავტორი აღნიშნავს სახლის არქიტექტურული თავისებურებებს და მისი სივრცითი გეგმების ღირებულ ელემენტებს. ყურადღებას იქცევს ფასადზე განთავსებული ორიარუსიანი ხის აივანი (ზედა აივანი მნიშვნელოვნად სახეცვლილია) და ფანჯრების რთული დეკორი, სადარბაზო და გასასვლელი ეზოში.

საცხოვრებელი სახლის ეზო სამკუთხა ფორმისაა, ვიწრო სივრცეში განთავსებულია ორი სართული ოდესღაც ღია აივნებით (გალერეებით) და ორი გამიჯნული კიბით. სახლი საკმაოდ ამორტიზირებულია, თუმცა ძველი ფოტოსურათების, დეკორის ელემენტების ანაზომი ნახაზების არსებობა მისი სრულფასოვანი რესტავრაციის საშუალებას იძლევა და შეიძლება მივიღოთ რთულ რელიეფზე განთავსებული თბილისური საცხოვრებელი სახლის საუკეთესო ნიმუში. **საადრიცხვო ბარათი № 010407406**

1.5. ლადო ასათიანის ქ. № 13

სახლი განთავსებულია სოლოლაკში ლ.ასათიანის (ყოფილ ბებუთოვის, ენგელსის) ქუჩის დასაწყისში, კალაუბნის საზღვარზე. სახლი აგებულია XIX საუკუნის ბოლო მესამედში (80-იანი წლების ბოლოს). სახლი ორსართულიანია მაღალი ბელეტაჟით (ცოკოლის სართული) და ნახევარსარდაფით, აქვს სამი სადარბაზო და თაღი ეზოში შესასვლელად. ფასადი შესრულებულია კლასიკური არქიტექტურული და დეკორატიული ფორმებით. ქუჩის მხრიდან სახლს აქვს რამდენიმე აივანი ლითონის მოაჯირებით. ეზო ოთხკუთხა, წაგრძელებელი ფორმისაა და გარშემორტყმულია კარგად შენახული გალერეებით, კვადრატული კვეთის სვეტებით, რომლებიც მორთულია ხეში ნაკვეთი ორნამენტებიანი კაპიტელებით. მოაჯირები შედგება ასევე დეკორატიული ნაკვეთი ზელაკებით.

გალერეები ნაწილობრივ შემინულია, ეზოში რამდენიმე გვიანდელი მინაშენია, საერთო სარგებლობის წყლის ონკანი და პერიმეტრზე განლაგებული ნახევარსარდაფებში შესასვლელებით. ეზო მთლიანად დაფარულია ასფალტით, მწვანე ნარგავების გარეშე.

სახლის ფიზიკური მდგომარეობა დამაკმაყოფილებელია, აქ თავისუფლად შეიძლება ჩატარდეს სრულფასოვანი რეკონსტრუქცია. ეზო, რომელიც პირვანდელი სახით იქნება აღდგენილი, ქუჩის მხრის ფასადებთან და სადარბაზოების საკმაოდ ღირებულ ინტერიერებთან ერთად, წარმოადგენს ძველი თბილისური მრავალბინიანი საცხოვრებელი სახლის ღირებულ ნიმუშს. **საადრიცხვო ბარათი № 010405120**

2. ერთი მხრიდან გახსნილი ეზოები.

2.1. ლერმონტოვის ქ. № 15.

სახლი განთავსებულია სოლოლაკის უბანის ცენტრალურ ნაწილში ლერმონტოვის ქუჩაზე (ყოფილი ნაგორნაია), აგების დროა XIX საუკუნის 60-იანი წლები, გვიანდელი მინაშენებით. ეს სახლი აღწერილია ვ.ბერიძის ორტომეულში, სადაც ასევე მოტანილია XX საუკუნის 60-იანი წლების დასაწყისის ფოტოები. ამ ფოტოების შედარება დღევანდელ მდგომარეობასთან გვანგებებს ცვლილებებს, რომლებიც განიცადა სახლმა განვლილ წლებში.

სახლში განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ეზოს ორ მხარეს განთავსებული ორიარუსიანი გალერეები. გალერეები შედარებით უკეთესადაა შემონახული. ყურადღებას იქცევს მათი ფორმა, მრგვალი ხის სვეტები მაღალ ბაზებზე, ენტაზისით და კაპიტელებით. ასეთივე სოლიდურია რიკულები და კიბეები. ამ ტიპის თბილისური სახლის დამახასიათებელ, ფასეულ ელემენტს წარმოადგენს ორი, ერთმანეთის თავზე განლაგებული ხის გადასასვლელი, რომლებიც, როგორც ფოტოებიდან ჩანს, იყო გახსნილი, ამჟამად კი ნაწილობრივ დახურულია.

სახლის ორი ნაწილი, ერთ და ორსართულიანი განთავსებულია მაღალ ბელეტაჟებზე, მათ ქვეშ ნახევრსარდაფებია ეზოდან შესასვლელით. სახლის გარეგნული იერი ძლიერ შეცვლილია გვიანდელი მინაშენებით ეზოს სივრცეში და ორი დაშენებით სახურავზე.

მიუხედავად ამისა სახლის საერთო მდგომარეობა იძლევა საშუალებას ჩაუტარდეს სრული რესტავრაცია, რის შედეგადაც მივიღებთ მშვენიერ მაგალითს ძველი თბილისური სახლის – XIX საუკუნის არქიტექტურულ ძეგლს. **საადრიცხვო ბარათი № 010508091**

2.2. გალაკტიონ ტაბიძის ქ. № 24/21.

სახლი მდებარეობს სოლოლაკის უბანში ასათიანის (ყოფილი ენგელსის, ბებუთოვის) და ტაბიძის (ყოფილი განოვსკაიას) ქუჩების გადაკვეთაზე. სახლის აგების დროა სავარაუდოდ XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედი (70-90-ნი წლები), მეპატრონე - ე. ტერ-აკოფოვი, სამშენებლო ფორმა - ანდრეოლეტი. ეს სახლი აღწერილია ვ.ბერიძის ორტომეულში და იქვეა მოცემული წიგნის დაწერის პერიოდის ჭიშკრის და სადარბაზოს შესასვლელის ფოტოები. სახლი ორსართულიანია, მაღალ ბელეტაჟზე აქვს გვიან დაშენებული მესამე სართული.

სახლი მდიდრულადაა მორთული არქიტექტურული ელემენტებით, შეიცავს ბაროკოსა და კლასიციზმის სტილისტურ თემებს. ფასადის მხრიდან აქვს მცირე აივნები ლითონის მოაჯირებით, კარნიზები, გამოყოფილია იმპოსტები, პარაპეტი, ძერწვა. შენობის კუთხეში განთავსებულია არქიტექტურული ელემენტი, რომელიც იშვიათად გვხვდება: მორგვალეული ერკერი, რომლისაც მეორე სართულზე მოწყობილი აქვს უკვე სწორკუთხოვანი ფორმის კიდევ ერთი ერკერი.

მცირე ზომის ეზოში თაღის მეშვეობით ვხვდებით. ეზოს ფასადი შედგება ნახევარსარდაფის დონის და ორ-სამ სართულიანი გალერეებით, რომლებიც ნაწილობრივ შემინულია. ეზოს არქიტექტურაში მეტნაკლებად ღირებულია ოთხკუთხა ფორმის ხის ელგანტური სვეტები ჭვირული კაპიტელებით და ასეთივე გალერეის მოაჯირებით. ეზოს ცენტრში იზრდება ერთი ძალიან მაღალი წიწკოვანი ხე.

სახლი ავარიულ მდგომარეობაშია, თუმცა ის იმდენად ღირებულია, რომ როგორც მნიშვნელოვანი არქიტექტურული ძეგლი აღდგენილი უნდა იქნეს სრულად. **საადრიცხვო ბარათი № 010405158.**

2.3. შალვა დადიანის ქ. № 34/17

სახლი მდებარეობს კალაუბანში, დადიანისა (ყოფილი ველიამინოვის) და ასათიანის (ყოფილი ბებუთოვის, ენგელსის) ქუჩების გადაკვეთაზე. აგების თარიღი - XIX საუკუნის 70-იანი წლებია. სახლი ორსართულიანია. ქუჩის მხრიდან გარშემორტყმულია მორგვალეული, განიერი, ხის აივნით. ეს აივანი წარმოადგენს სახლის მთავარ

ღირშესანიშნაობას. ის შედგება ხვეული დეკორატიული კოლონებისგან, განვითარებული კაპიტელებისგან და სვეტების შემკვერელი ჭვირული ბადისგან.

ეზო ქუჩაზე გახსნილია ერთი მხრიდან და მისგან აგურის კედლითაა გამოყოფილი. ეზოში ორი გადაჯვარედინებული კიბე და მოგვიანებით ამოშენებული და შემინული, ოდესღაც ღია გალერეებია განლაგებული. ეზოში ასავე არის ნახევარსარდაფში შესასვლეები და საერთო სარგებლობის წყლის ონკანი. სახლი თავისი არქიტექტურული ხასიათით და დეკორატიული მორთულობით XIX საუკუნის თბილისური საცხოვრებელი სახლის თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს და როგორც არქიტექტურის ძეგლი მოითხოვს დაცვას და სრულ რესტავრაციას. **საადრიცხო ბარათი № 010405160.**

3. ორი მხრიდან გახსნილი ეზოები.

3.1. ამაღლების ქ. № 8.

სახლი მდებარეობს სოლოლაკის უბნის ზედა ნაწილში, ამაღლების ქუჩაზე (ყოფილი დავითაშვილის, კოჯრის).

ეს ამ ქუჩაზე აგებული ერთ-ერთი ყველაზე ძველი სახლია და საფიქრებელია რომ XIX საუკუნის 50 წლებშია აგებული. სახლი, მისი ფორტო და აღწერილობა მოტანილია ვ.ბერიძის ორტომეულში. სახლი ორსართულიანია ბელეტაჟით, ფანჯრები თაღოვანია, ერთი სადარბაზოთი და ყველაზე ღირებული ელემენტით გადმოკიდებული ხის აივანი მრგვალი სვეტებით და სამმაგი თაღებით მათ შორის, რომლებიც ამჟამად შემინულია.

ქუჩიდან შესასვლელი თაღოვანია, ეზოში არის სპოტმოედანი და ერთი დიდი წიწვოვანი ხე. გარშემო ღია გალერეების ორი იარუსია, გვიანდელი შემინვით. დიდი ცვლილება განიცადა პირველმა სართულმა სადაც როგორც ჩანს ადრე დამხმარე სათავსოებში შესასვლეები იყო. გალერეები ნაწილობრივ შენარჩუნებულია ჭვირული კაპიტელებით ხის სვეტებით და მრგვალი რიკულებით.

სახლი წარმოადგენს მნიშვნელოვან ნიმუშს ძველი თბილისის საცხოვრებლის არქიტექტურისა და როგორც არქიტექტურის ძეგლი ექვემდებარება სრულ აღდგენას და რესტავრაციას პირვანდელი სახით. **საადრიცხო ბარათი № 010507039.**

3.2. ალექსანდრე ჭავჭავაძის 1 ჩიხი № 1.

სახლი მდებარეობს მთაწმინდის უბანში ალ.ჭავჭავაძის ქუჩის ჩიხში (ყოფილი პოდგორნაიას ჩიხი). საარქივო მონაცემების თანახმად ეს იყო ანა როგოვსკაიას საშემოსავლო სახლი, რომელიც აშენებული იყო არქიტექტორ მ. ნეპრინცევის პროექტით, ასევე საარქივო მასალებზე დაყრდნობით XX საუკუნის დასაწყისში – 1913 წელს.

სახლი განთავსებულია ფერდობზე, აქვს წინა და უკანა ეზოები, შესასვლელში ჭიშკარით და ჭედური დეკორატიული კარებით. შენობის ფასადზე მოდერნის არქიტექტურული სტილის ელემენტებია, თავშეკავებული – მონუმენტური ფორმებით, დეკორით მცენარეულ თემებზე.

უკანა ეზო კომპაქტურია, ერთ მხარეს საყრდენი კედელია. ეზოში გამოდის ღია გალერეების ორი იარუსი მოდერნის სტილის სვეტებით და დეკორატიული მოაჯირით.

სახლი კარგადაა შემონახული, ნაკლებია გვიანდელი მინაშენები, თუმცა ტორეცის ფასადზე ჩანს ბზარები. შენობა მოითხოვს გამაგრებას და სრულ რესტავრაციას. ის გახდება მშვენიერი არქიტექტურული ძეგლი XX საუკუნის დასაწყისის თბილისის საშემოსავლო სახლისა მოდერნის ან “არტ ნუვოს” სტილში.

სააღრიცხვო ბარათი № 010208344.

3.3. შალვა დადიანის ქ. № 32.

სახლი მდებარეობს კალაუბანში, დადიანის (ყოფილი ველიამინოვის) ქუჩაზე. აგებულია XIX საუკუნის 70-80-ან წლებში. სახლი კუთხისებურია, ერთი ფასადი გამოდის ქუჩაზე მეორე ეზოში.

ქუჩის მხარედან სახლს აქვს მაღალი ბელეტაჟი, ეზოს მხრიდან კი სახლი სამსართულიანია. ზედა ორ სართულს გარს ერტყმის ფართო, ღია გალერეები, ხის მრგვალი სვეტებით და კაპიტელებით. პირველი სართული მოშენებულია, გალერეები ნაწილობრივ შემინულია გვიანდელ პერიოდში.

მიუხედავად საკმაოდ მნიშვნელოვანი ფიზიკური ცვეთისა სახლი სრულად ექვემდებარება რესტავრაციას. ამ თბილისური საცხოვრებელი სახლის განსაკუთრებულ მახასიათებელს წარმოადგენს გამწვანებული ეზოს სივრცე. **სააღრიცხვო ბარათი № 010405137.**

3.4. დიმიტრი უზნაძის ქ. № 13.

სახლი მდებარეობს მტკვრის მარცხენა სანაპიროზე, უზნაძის (ყოფილი კამოს) ქუჩაზე. აგებულია XIX საუკუნის 50-იან წლებში. აღნიშნული სახლი ფიგურირებს ერმაკოვის ძველ ფოტოებზე და დაბეჭდილია ვ.ბერიძის ორტომეულში. ქუჩის მხრიდან სახლი ორსართულიანია მაღალ ბელეტაჟზე და მდიდრულად მორთულია არქიტექტურული დეტალებით, საპირეებით და კარნიზებით. კარ-ფანჯარას აქვს რთული მოხატულობის ალათები, სადარბაზოები მთავრდება შეისრული თაღებით, ფასადზე ორი ფართო აივანია ხის მრგვალი სვეტებით. აივნებზე დაკარგულია ჭვირული ფორმის შემოდობვა. ეზოს მხრიდან ფასადი ეფრო თავშეკავებულია, აქვს ღია გაღერებები ორ იარუსად, რომლებიც ნაწილობრივ შემინულია უფრო გვიანდელ პერიოდში. სართულები დაკავშირებულია ერმანეთთან სწორმარშიანი კიბეებით. ეზოში გვიანდელი მინაშენებია. ზოს ფასადზე ხის მრგვალი სვეტები კაპიტელებით და მოაჯირები მარტივი ბრტყელი ფიცრებით კარგადაა შემონახული. ეზოში შესასვლელი თაღი მორთულია ლითონის ჭედური დეკორით.

სახლი არქიტექტურის ძეგლია, იგი აყალიბებს მტკვრის მარცხენა სანაპიროს განაშენიანებას ისტორიულ ხაზს და ექვემდებარება სრულმასშტაბიან რესტავრაციას. **სააღრიცხვო ბარათი № 010302131.**

4. სამი მხრიდან გახსნილი ეზოები.

4.1. შალვა დადიანის ქ. № 24.

სახლი აგებულია XIX საუკუნის 80-ან წლებში კალაუბანში, დადიანის (ყოფილი ველიამინოვის) ქუჩაზე №24. სახლი ხაზობრივი კონფიგურაციისაა და აქვს საერთო ეზო 24ა ნომერთან, რომელიც თავისთავად კუთხისებური კონფიგურაციისაა. ეზო ოდესღაც გაყოფილი იყო კედლით, რომელიც ამჟამად აღებულია. სახლი ორსართულიანია, ცოკოლის სართულით და გვიანდელი დაშენებული მეორე სართულით. სახლის ფასადი სიმეტრიულია, ცენტრში განთავსებული სადარბაზოთი, რომლიდანაც ვხვდებით ეზოში. ფასადი მორთულია არქიტექტურული ელემენტებით : კარნიზებით,

პილასტრებით, რუსტიკით, მცირე ზომის აივნებით, ბაროკოს სტილის ლითონის მოაჯირებით.

დიდი ვრცელი ეზო აერთიანებს ორ სახლს, ფასადი ეზოს მხრიდან შედგება ღია გალერეებისგან ორ იარუსად და მთლიანად მოშენებული პირველი სართულით. გალერეები კვადრატული კვეთის სვეტებით, ჭვირული კაპიტელებით, მოაჯირები ნაკვეთი ხისგანაა დამზადებული და კარგადაა შემონახული. გალერეებში განთავსებულია ორიგინალური ხის კიბე რომელიც სართულებს აკავშირებს. გვიანდელი მოშენებები და ჩარევები შედარებით მცირეა.

სახლი არქიტექტურული ძეგლია და მისი შედარებით აუტენტური მდგომარეობა იძლევა საშუალებას, მცირე დანახარჯებით მოხდეს მისი წარმატებული, სრულმასშტაბიანი რესტავრაცია. **საადრიცხო ბარათი № 010405071.**

4.2 შალვა დადიანის ქ. № 30.

სახლი, რომელიც აგებულია XIX საუკუნის 70-ან წლებში მდებარეობს კალაუბანში დადიანის (ყოფილი ველიამინოვის) ქუჩის 30 ნომერში. ის ხაზოვანი კონფიგურაციისა და აქვს საერთო ეზო №32 სახლთან, რომელიც თავისთავად კუთხის ორიენტაციისაა. სახლი ორსართულიანია, ნახევარსარდაფით. ფასადი მორთულია არქიტექტურული ელემენტებით : კედლის სვეტებით (პილიასტრი), კარნიზებით, რუსტიკით და ერთი არც თუ დიდი ზომის ლითონის მოაჯირიანი აივნით.

ეზოს მხრიდან ფასადი შედგება ორ იარუსიანი ღია გალერეებით, რელიეფის ქანობზე განლაგებული მთლიანად მოშენებული პირველი სართულით. გალერეები კვადრატული კვეთის სვეტებით, კაპიტელებით, მოაჯირით რომელიც დიაგონალურად განლაგებულ ხის ლარტყებისაგან დამზადებულია – შემონახულია კარგად. გალერეებში ხის ორიგინალური კიბეა რომელიც სართულებს ერთმანეთთან აკავშირებს. გვიანდელი პერიოდის ჩარევები შედარებით მცირეა.

სახლი წარმოადგენს არქიტექტურულ ძეგლს და მისი კარგი კონსტრუქციული მდგომარეობა იძლევა საშუალებას მცირე დანახარჯებზე ჩატარდეს სრულმასშტაბიანი წარმატებული რესტავრაცია. **საადრიცხო ბარათი № 010405114.**

4.3. ამაღლების ქ. № 10.

სახლი საზოგადოებრივი კონფიგურაციისა, აგებულია XIX საუკუნის 50-ან წლებში, მდებარეობს ამაღლების (ყოფილი დავითაშვილის, ვოზნესენსკაიას) ქუჩის დასაწყისში. ქუჩის მხრიდან ორსართულიანია მაღალ ბელეტაჟზე მდიდრულადაა მორთული არქიტექტურული დეტალებით, კარნიზებით და საპირეებით. ფანჯრები და ჩარჩოები სწორკუთხა მოხაზულობისა, სადარბაზოები მთავრდება ლითონის კონსოლური წინფრით. ფასადზე ერთი ფართო აივანია ხის მრგვალი სვეტებით, ჭვირული კაპიტელებით და მოაჯირებით.

ფასადი ეზოს მხრიდან შედარებით მოკრძალებულია, შედგება ნაწილობრივ მოგვიანობით შემინული ღია გაღვრების ორი იარუსისგან. სართულები დაკავშირებულია სწორმარშიანი ხის კიბეებით. ეზოში გვიანდელი პერიოდის მინაშენებია. ხის მრგვალი სვეტები, ჭვირული კაპიტელები და მოაჯირები ასევე ხის მრგვალი ნაკვეთი რიკულებით, კარგადაა შემონახული. ეზოში შესასვლელი სადარბაზოდანაა. ეზოში ასევე არის ღია კიბეები სწორი და ხვეული მარშებით. სახლი არქიტექტურულ ძეგლს წარმოადგენს და მისი შედარებით აუტენტური მდგომარეობა საშუალებას იძლევა მცირე დანახარჯებით ჩაუტარდეს წარმატებული სრულმასშტაბიანი რესტავრაცია. **სააღრიცხვო ბარათი № 010507027.**

5. ეზო სახლის გარშემო.

5.1. დავით აღმაშენებლის გამზირი № 149.

სახლი მდებარეობს მტკვრის მარცხენა სანაფიროზე, აღმაშენებლის გამზირის № 149 (ყოფილი მიხაილოვის, პლეხანოვის), წარმოადგენს არქიტექტურის ძეგლს 1988 წლიდან. ორსართულიანი სახლი აგებულია XIX საუკუნის ბოლო ათწლეულში ნავთობ მეწარმის გუკასოვის მიერ, სახლი ერთ ოჯახისთვის იყო განკუთვნილი, საბჭოთა ხელისუფლების დროს სახლში გაიზარდა ოჯახების რიცხვი – ამჟამად იქ ოთხი ოჯახი ცხოვრობს.

სახლი ნაკვეთის სიღრმეშია განთავსებულია და აქვს წინა და უკანა ეზო, სამეურნეო ნაგებობები, რომლებიც გადაკეთებულია და ამჟამად გამოყენებულია როგორც საცხოვრებელი. სახლს აქვს გვიანდელი დაშენება. სახლი ატარებს ისეთი არქიტექტურული სტილების ნიშნებს, როგორცაა რომანტიზმი და მოდერნი. ეზოში სახლის წინ განთავსებულია დეკორატიული შადრევანი ქანდაკებით.

სახლი მდიდრულად არის მორთული დეკორატიული ელემენტებით, ხის კრონშტეინებით და ფანჯრების საპირეებით. ეზოში შესასვლელში ლითონის ჭედური ჭიშკარია, ლომის გამოსახულებით. უკანა ეზოში შემინული გალერეა, ხის კიბე და სამეურნეო სათავსები. ყურადღებას იქცევს ფასადის ფერადოვანი გადაწყვეტა. სახლი ფასადის მხრიდან და ეზო ამჟამად მთლიანად რესტავრირებულია, ეს სახლი ნათელი ნიმუშია XIX საუკუნის თბილისის საცხოვრებელი განაშენიანებისა.

საადრიცხვო ბარათი № 010102301.

5.2. დანიელ ჭონქაძის ქ. № 4 – გერგეთის ქ. № 10.

სახლი სოლოლაკის უბანში მდებარეობს, ჭონქაძის ქუჩაზე ხოლო უკანა ფასადი გამოდის გერგეთის (ყოფილი გუდოვიჩის, საკონსულოს) ქუჩაზე. აგებულია 1903 წელს ანა ოსიპის ასული მადათოვის დაკვეთით. იგი განცალკევებულ ნაკვეთზე მდგომი კერძო სახლია, აგებულია რთულ რელიეფზე, აქვს რამდენიმე დონე და განთავსებულია ნაკვეთის ცენტრალურ ნაწილში. სახლი სამსართულიანია, აგებულია მოდერნის სტილში. მდიდრულადაა დეკორირებული არქიტექტურული დეტალებით, აქვს აივნები, ერკერები, კარნიზები, კრონშტეინები, ფახვერკი და სხვა.

ეზოში შესასვლელი ჭონქაძის ქუჩიდანაა, კედელში მოწყობილი დეკორატიული გასასვლელით და კიბით. ეზოს უკანა ნაწილში იყო სამეურნეო ნაგებობები, სადაც დროთა განმავლობაში გაჩნდნენ გვიანდელი მინაშენები და გადააკეთებები. დღემდე შენარჩუნებულია ღია გალერეების ელემენტები სვეტებით და დეკორატიული თაღებით. ეზოში ასევე შენარჩუნებულია მწვანე ნარგავები, კეთილმოწყობისა და ღობის ალემენტები. ეგრეთწოდებული „მადათოვის“ სახლი თბილისური არქიტექტურის უნიკალურ ძეგლს წარმოადგენს და ექვემდებარება სრულმასშტაბიან რესტავრაციას. **საადრიცხვო ბარათი № 010508153.**

5.3. ია კარგარეთელის ქ. № 6.

სახლი მდებარეობს კარგარეთელის (ყოფილი ნიჟნიაია სადოვიაას) აღმაშენებლის (ყოფილი ალექსანდერდორფის, პლეხანოვის) უბანში. ის განცალკევებულ ნაკვეთზე მდგომი კერძო (ოსობნიაკი) სახლია და ეკუთვნოდა პრინც ოლდენბურგელის ოჯახს. სახლი აგებულია 1895 წელს არქიტექტორ პაულ შტერნის პროექტით და გვიანდელი გოტიკის სტილს მიეკუთვნება. ის ორსართულიანია მაღალი ცოკოლზე

ნახევარსარდაფით, კოშკებით და მაღალი ქანობიანი ფრანგული რენესანსის სტილის სახურავით.

სახლი უხვადაა დეკორირებული ქვაში რუსტიკით, ტერასით, რთული ფანჯრების ალათებით და ხის დეტალებით. ეზოს აქვს დეკორატიული ღობე, სვეტებით და ლითონის ღობით და ჭედური ჭიშკრით. საბჭოთა პერიოდში შენობაზე გაკეთდა მიშენება, რომელიც ამჟამად ძირითადი შენობის არქიტექტურულ სტილშია მოქცეული. უკვე ჩვენს დროში გვერდით აგებული იქნა ხუთსართულიანი საცხოვრებელი სახლი და მოწყობილია კინოსა და თეატრის მოღვაწეთა მემორიალური ბაღი.

სახლი და მისი საძირკველი გარეთა მხრიდან გამაგრებული და რესტავრირებულია, თუმცა შენარჩუნებულია გვიანდელი მინაშენები და გადაკეთებები. სახლი წარმოადგენს XIX საუკუნის ბოლო პერიოდის თბილისური არქიტექტურის მნიშვნელოვან ძეგლს. **საადრიცხოვო ბარათი № 010102343.**

6. სახლები ატიპიური ეზოებით.

6.1. პავლე ინგოროყვას ქ. № 14.

სახლი №14 მდებარეობს პ.ინგოროყვას (ყოფილი ძერჟინსკის, ლაბორატორნაიას) ქუჩის დასაწყისში, სოლოლაკისა და მთაწმინდის ისტორიული უბნების საზღვარზე. სახლი XIX საუკუნის ბოლოსაა აგებული, სავარაუდოა 80-იან წლებში და მინიჭებული აქვს არქიტექტურის ძეგლის სტატუსი. ის სამსართულიანია, აქვს ორი სადარბაზო, რომლებიც მდიდრულადაა დეკორირებული. ორივე სადარბაზოს აქვს ლიუნეტი – გამანათებელი ფანრები. იგი მრავალბინიანი საშემოსავლო სახლი იყო. შენობის ფასადი მორთულია კლასიციზმისა და ბაროკოს სტილის არქიტექტურული დეტალებით. ფასადზე ორი მემორიალური დაფაა მწერალ პავლე ინგოროყვასა და კომპოზიტორ მიკაელ ტარივერდიევის, რომლებიც სხვა და სხვა წლებში ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ აღნიშნულ სახლში. სახლის ეზო განლაგებულია რთულ რელიეფზე, მისი სამი ღონე ერთმანეთთან ქვის კიბით არიან დაკავშირებული. კიბეები კარგადაა შემონახული, მათი მთავარი ღირსება მდგომარეობს მასში, რომ ოსტატურადა გამოყენებული რელიეფი და უშუალოდ უკავშირდება სამ იარუსად განთავსებულ ხის გალერეებს, რომლებიც გარე არტყია ეზოს. ეზოში

ყურედღებას იქცევს კარგად მოფიქრებული მეზობლების თავშეყრის და დასვენების ადგილები და გამწვანება.

ეზოს სივრცის მდიდრული არქიტექტურული გადაწყვეტა, მისი გეოპლასტიკა და ფართე ხვეული სამდონიანი კიბე, ძველი მწვანე ნარგავები და ღია გალერეების სამი იარუსი ანიჭებენ მას უნიკალური თბილისური ეზოს ინტერიერის ხარისხს, რომელიც ექვემდებარება მკაცრ დაცვას და ხარისხიან რესტავრაციას. **სააღრიცხვო ბარათი № 010408019**

6.2. პავლე ინგოროყვას ქ. № 20.

სახლი № 20 მდებარეობს ჩიტადისა და ინგოროყვას ქუჩების კუთხეში ყოფილი ამიერკავკასიის სახკომსაბჭოს შენობის მოპირდაპირე მხარეს (არქ. ნ. სევეროვი). სახლი აგებული იყო გენერალ აგა ბეკაგალაროვის ოჯახისთვის, რომელიც XIX საუკუნის ბოლოს (1895 წლამდე) კავკასიაში მეფისნაცვალის მრჩეველი და მთარგმნელი იყო. სახლის არქიტექტურის ძეგლის სტატუსი აქვს, მასში სხვა და სხვა სახელმწიფო დაწესებულებები და საცხოვრებელი ბინები იმყოფებოდა. ის გამოირჩევა დახვეწილი, ნატიფი არქიტექტურული მორთულობებით. ფასადზე ყურადღებას იქცევა შესასვლელი პორტიკი სვეტებით, ბარელიეფები, კარნიზები, მეტალის ჭედური მოაჯირები, მძლავრი ფრონტონი ლარნაკებით, სადარბაზო მარმარილოს კიბით, რომელიც ზემოდან ღუნეთით ნათობა. სახლი მოდერნის სტილის არქიტექტურის ნათელი ნიმუშია.

სახლის ეზო განთავსებულია რთულ რელიეფზე, სიმაღლეთა დიდი სხვაობით. მას აქვს ორი ძირითადი და ერთი გარდამავალი დონე. დონეები ერთმანეთთან დაკავშირებულია დიდი ქვის კიბით, ქვის ტუმბოებით და ლითონის მოაჯირით. კიბის ქვეშ დეკორატიული წყაროა ნახევარწრიული აუზით. ეზოს ზედა დონე პერიმეტრზე შემორტყმულია ხის ღია გალერეებით. ეზოში უხვადაა დეკორატიული ელემენტები და გამწვანება.

მიუხედავად იმისა რომ შენობა არქიტექტურის ძეგლია, ეზოში მრავლადაა გვიანდელი მინაშენებები და კიბეები. შენობის ფასადზე რამდენიმე ღრმა ბზარია, სახლი და ეზო ექვემდებარება რესტავრაციას და პირვანდელი სახით აღდგენას. **სააღრიცხვო ბარათი № 010408007.**

6.3. მიხეილ წინამძღვრიშვილის ქ. № 39.

სახლი №39 მდებარეობს მ.წინამძღვრიშვილის (ყოფილი კლ.ცეცკინის, ელიზავეტინსკაიას) და კნადირაძის (ყოფილი თევდორეს) ქუჩების გადაკვეთაზე, ქალაქის მარცხენა სანაპიროზე, ვორონცოვ – პლესანოვის ძველ უბანში. მიწის ნაკვეთი თავიდან ტერ სარკის ბეკ ოსაზარიანცს ეკუთნოდა, 1911 წელს აგებული სახლის მეპატრონე კი იყო ვინმე ჯაგიტანი. სახლს უნიკალური გეგმარება აქვს, რომელსაც თბილისის არქიტექტურაში ანალოგი არ გააჩნია. ნაკვეთის კუთხეებში განთავსებულია ორი სრულად ერთნაირი სამსართულიანი სახლი, რომლებიც მთელ პერიმეტრზე შეერთებულია ერთსართულიანი ნაგებობით, რომელშიც ადრე განთავსებული იყო საკონდიტრო. ამჟამად ერთსართულიან ნაწილში განთავსებულია ღვინის და ანტიკვარიატის მაღაზიები. ეზო კვადრატული ფორმისა და ნაგებობების შიდა ნაწილშია. ეზოდან ერთსართულიანი ნაწილის სახურავზე ადის ხვეული კიბე. სახურავი ერთდროს ექსპლოატირებადი იყო და მოწყობილ იყო ძველი თბილისური ბანის სახურავის პრინციპით და ამით ეზოს მეორე დონეს ქმნიდა, და ეზოს საერთო ფართი იზრდებოდა. უნდა ვაღიაროთ რომ ეს იყო ფრიად ორიგინალური და გონებამახვილი გადაწყვეტა.

ორ სიმეტრიულ სამსართულიან შენობას მოდერნის სტილის ერთნაირი ფასადები აქვს, ქვის აივნებით, კრონშტეინებით, დეკორატიული ნაძერწით და მაღალი ფრონტონით. სახლებს აქვთ გვიანდელი მინაშენები და დაშენებები.

ეზოს ფასადი იმითა საინტერესო, რომ თავიდანვე გაფორმებული იყო შემინული გალერეებით, გამოწეული ნაწილებით და მორგვალეული კუთხეებით. სახლს აქვს სამი ლითონის ხვეული კიბე, მათგან ორი შენობაშია. ერთსართულიან ნაწილს აქვს მოაჯირი დეკორატიულ ბალიუსტრადის სახით, რომელიც ხურავს ეზოში შესასვლელებს (თავიდან იყო ორი შესასვლელი ეზოში), ლითონის ჭედური ჭიშკარით. ეზოში მის ცენტრალურ ნაწილში ხარობს რამდენიმე მაღალი კიპარისი, იქვეა საერთო სარგებლობის წყლის

ონკანი. გარკვეულ ინტერესს წარმოადგენენ ნახევარსარდაფის შესასვლელები ეზოს მხრიდან.

აღწერილი ეზო XX საუკუნის დასაწყისის თბილისური საცხოვრებლის არქიტექტურის უნიკალური ნიმუშია, რომელიც სახელმწიფო დაცვის ქვეშაა და სრულად უნდა იყოს რესტავრირებული და გაწმენდილი გვიანდელი თვითნებური მინაშენების და დაშენებისაგან. **საადრიცხვო ბარათი № 010302004.**

ძველი თბილისის ეზოების თანამედროვე მდგომარეობის, შემორჩენილი საარქივო მასალების დეტალური ანალიზით, მათი ტიპოლოგიური ნიშნებით და მათი სტრუქტურული თვისებების გამოვლენით შესაძლებელი გახდა ჩამოყალიბებულიყო რიგი მეცნიერული დებულებისა, რომლებსაც აქვს ღირებული მეთოდოლოგიური მნიშვნელობა ისტორიული განაშენიანების შესწავლის, სარესტავრაციო სამუშაოების პროცესში გადაწყვეტილების მიღებისას.

საერთო დასკვნები და რეკომენდაციები

1. ისტორიულ რეტროსპექტივაში ვლინდება თბილისური ეზოების განვითარების შემდეგი თავისებურებები. XIX საუკუნის პირველ ნახევარში საცხოვრებელი სახლების ეზოები მეტწილად გამოდიან ღია ნაწილით ქუჩის მხარეს, ხოლო XIX საუკუნის ბოლოსათვის და XX საუკუნის დასაწყისისათვის ეზოები იხევენ ნაკვეთის სიღრმეში და ქუჩისკენ როგორც წესი იყურება შენობის ფასადი. ამასთან თუ შენობის ფასადი შეიცავს ევროპული არქიტექტურის ელემენტებს მცირე ზომის ლითონის აივნებით და დეკორით, ეზოს ფასადი პირიქით გადაწყვეტილია სამხრეთული არქიტექტურის ტრადიციებში – ხის, ღია გაღერების იარუსებით, ხვეული ან სწორი კიბეებით და სხვა და სხვა ფორმის გადასასვლელებით.

2. თბილისური ეზოების არქიტექტურული სახე მნიშვნელოვნად შეიცვალა საბჭოთა ხელისუფლების დროს. ცვლილებების საწყისი ეტაპი დაკავშირებულია მობინადრეთა სიმჭიდროების გაზრდასთან – ხდებოდა ბინების კანონიერი მფლობელების მასიური გამოსახლება ან შემჭიდროვება და განთავისუფლებულ ფართში პროლეტარიატის და გლეხობის წარმომადგენელთა შესახლება. მობინადრეთა რაოდენობის

განსაკუთრებული ზრდის შედეგად ეზოებში გამოვლინდა შემდეგი მეტამორფოზები:

- მაცხოვრებლებმა დაიწყეს საცხოვრებელი ფართის გაზრდა ღია გალერეების შეშინვის ხარჯზე;
- მაცხოვრებლებმა მასიურად დაიწყეს მთელი სართულების დაშენება რამაც შემდგომში გამოიწვია შენობების ამორტიზაციის დაჩქარება;
- დროთა განმავლობაში ეზოებში გამოჩნდნენ ეგრეწოდებული „პარაზიტები“ – მიშენებები და ნაწილობრივ – დაშენებები, სამეურნეო ფლიგელები, ეტლების სათავსები და სადგომები იქცნენ საცხოვრებლად;
- საცხოვრებლად ასევე იყენებდნენ ნახევარსარდაფების სათავსოებს, რომლებიც ადრე სამეურნეო საჭიროებისთვის იყო განკუთვნილი;
- ეზოს სივრცეში ბოლო დროის მნიშვნელოვანი ცვლილებები დაკავშირებულია დიდი ოდენობით ღია ავტოსადგომებსა და ავტოფარეხების გაჩენასთან.

უნდა აღინიშნოს, რომ იდეოლოგიური მოსაზრებებით საბჭოთა ხელისუფლება არ ატარებდა გამაგრებით და სარესტავრაციო სამუშაოებს, რითაც ხელს უწყობდა ძველი ქალაქის ისტორიული ქსოვილის ნეკროზს, ამით ხელისუფლება ახერხებდა ეთნიკურად ერთსახა უბნების დაშლას და იღებდა რა ავარიულ ფონდს, ათავისუფლებდა ადგილს ახალი მშენებლობებისათვის.

3. დამოუკიდებლობის მოპოვების კვალდაკვალ საქართველო მიერთდა ყველა მნიშვნელოვან საერთაშორისო კონვენციას და ქარტიას კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის დარგში. დისერტაციაში მოცემულია ამ დოკუმენტების და განვითარებული ქვეყნების ეროვნული ძეგლდაცვითი კანონმდებლობის მიმოხილვა.

2007 წელს მიღებულ იქნა საქართველოს კანონის „კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ“ ახალი რედაქცია, ხოლო 2008 და შემდგომ წლებში მასში შევიდა რიგი ცვლილებებისა, რომლის შინაარსი წინააღმდეგობაშია მოქმედ საერთაშორისო წესებთან. ამ ცვლილებების საფუძველზე თბილისში განხორციელდა სარესტავრაციო სამუშაოთა დიდი მოცულობები, რის შედეგად ამ უბნებში ისტორიულ განაშენიანებამ დაკარგა ავთენტურობის მაღალი

ხარისხი. ეს საკანონმდებლო ხარვეზები სასწრაფოდ არის გამოსასწორებელი.

4. ძველი ქალაქის ეზოების ისტორიული თავისებურებების შესწავლით და ანალიზით უნდა მოხდეს ეზოების გარემოს სტრუქტურული ორგანიზება ორი სივრცითი ვექტორით: ჰორიზონტალური და ვერტიკალური მიმართულებით. ამ მიმართულებებს გააჩნია გეგმარებითი ელემენტების თავისი კონკრეტული შემადგენლობა, რაც სხვა და სხვა ხარისხით დამახასიათებელია ყველა ტიპის ეზოსათვის.

ჰორიზონტალურ სიბრტყეში განვითარების ასპექტში სივრცითი გადაწყვეტა შედგება ისეთი ელემენტებისაგან, როგორცაა შემოღობვა ქუჩის მხრიდან, ჭიშკარი. საკუთრივ ეზო როგორც წესი ოთხკუთხა ფორმისაა, დაფარულია ქვის წყობით ან ასფალტით, არის მწვანე ნარგავები, წიწვოვანი ან ფოთლოვანი ხეები, დეკორატიული ბუჩქნარი, ტალავერები, ყვავილები. ეზოში შეიძლება იყოს ბასეინი დეკორატიული ქანდაკებით, წყარო ან ონკანი სასმელი წყლით, ბავშვების სათამაშო მოედანი, დასვენებისა და შეხვედრების ზონა უფროსებისათვის, დიდ ეზოებში შეიძლება გაჩნდეს სპორტული მოედანი.

ვერტიკალური მიმართულებით გადაწყვეტის ასპექტში ეზოს სივრცე შედგება ისეთი ელემენტებისგან, როგორცაა სარდაფის და ნახევარსარდაფის დონეები, მორგებილი რელიეფის დახრაზე სამეურნეო დანიშნულებით (საწყობები, საინჟინრო ქსელები), მათში ეზოს მხრიდან შესასვლელებით, საცხოვრებელი სახლის პირველი (ბელეტაჟი), მეორე, მესამე და მეოთხე (იშვიათად) სართულები რომლებიც ეზოს ფასადს შეადგენენ და ღია აივნებითაა შემოსული, ხის იატაკებით, სვეტებითა და მოაჯირით, შესასვლელებით ანფილადით განლაგებულ საცხოვრებელ სათავსოებში.

გალერეების იარუსები ერთმანეთთან ხის ან ლითონის ხვეული ან სწორმარშიანი კიბეებით და გადასასვლელებითაა დაკავშირებული. სხვენი დახრილი სახურავის ქვეშ როგორც წესი გამოიყენება როგორც საცხოვრებელი მანსარდი ან სამეურნეო დანიშნულებით.

5. არქიტექტურის ძველის და მისი მნიშვნელოვანი ნაწილის – ეზოს რესტავრაციის ძირითადი პრინციპები უნდა იყოს:

- ეზოს პირვანდელი სახის სრული აღდგენა ზუსტი მეცნიერული

შესწავლის საფუძველზე, მისი არქიტექტურულ-მხატვრული ღირსებების გამოვლენით;

- ეზოების უპირობო გაწმენდა გვიანდელი მემკვიდრეობისაგან: მიშენებების, დაშენებების, ავტოფარეხების და სხვა “პარაზიტებისაგან”;
- ეზოების საფასადო ნაწილების მზიდი კონსტრუქციების ელემენტების გამაგრება და საინჟინრო-ტექნიკური ქსელების რეაბილიტაცია;
- ეზოების ტერიტორიების გამწვანება და კეთილმოწყობა;
- ბავშვებისა და მოზდილების დასვენებისა და გართობის ადგილების მოწყობა;
- სადაც შესაძლებელია სპორტული მოედნის მოწყობა იმ შემთხვევაში თუ არ იქნება დარღვეული ეზოს ისტორიული ისტორიული სივრცის არქიტექტურულ-მხატვრული მთლიანობა.

6. არქიტექტურული ძეგლების რესტავრაციის საერთაშორისო გამოცდილებაზე დაყრდნობით და თანამედროვე მოთხოვნების გათვალისწინებით, უნდა დადგინდეს, რომ ეზოს სივრცეში დაუშვებელია ავტოფარეხების მოწყობა (მათ შორის მიწისქვეშა, ახალი ნაგებობების (მიშენებების, დაშენებების) წარმოქმნა, სარეცხის საშრობი კონსტრუქციების მოწყობა, კონდიციონერების გარე ელემენტები, სატელევიზიო ანტენების, სავენტილაციო გამწოვი არხების და სხვა გაბარიტული ტექნოლოგიური მოწყობილობების მონტაჟი. ეს ელემენტები შეძლებისდაგვარად ვიზუალურად მაინც უნდა იქნეს იზოლირებული და არ უნდა უშლიდეს ეზოს ნამდვილი არქიტექტურულ-მხატვრული სახის სრულფასოვან აღქმას

7. წინამდებარე ნაშრომში მოცემული საცხოვრებელი სახლების ეზოების ტიპოლოგიის სამეცნიერო ღირებულება მდგომარეობს თბილისური სახლის იმ თავისებურებების გამოვლენაში, რომელიც თავისი განუმეორებელი სპეციფიკით გამოარჩევს მას შავიზღვისა და ხმელთაშუაზღვის რეგიონების საცხოვრებელ არქიტექტურისაგან.

ეზოს სივრცის ორგანიზაციის ტიპოლოგიური თავისებურებების ცოდნა გვეხმარება უფრო ზუსტად მოვახდინოთ ამა თუ იმ ისტორიული სახლის და მისი ნაწილების იდენტიფიცირება მისი რეაბილიტაციის, რეკონსტრუქციისა თუ რესტავრაციის პროცესში.

8. დისერტაციაში დეტალურად შესწავლილი მაგალითები შეიძლება გახდეს ძველი ქალაქის საცხოვრებელი სახლების – არქიტექტურული ძეგლების კონსერვაციის და რესტავრაციის პროექტების შედგენის საფუძველი. ჩატარებული კვლევების ძირითადი დებულებები შეიძლება ჩართული იქნეს საცნობარო-ნორმატიულ ლიტერატურაში სპეციალისტებისათვის, რომლებიც დაკავებული არიან თბილისის ისტორიული განაშენიანების მეცნიერული კვლევით ან რეალური პროექტებით

ნაშრომში განხილული საკითხები არ ზღუდავენ მოცემული თემატიკის განვითარებას როგორც მეცნიერულ მიმართულებას. მიღებული შედეგები საშუალებას იძლევა გაგრძელდეს ძიებები ცოდნის გასაღრმავებლად ქალაქის კულტურული მემკვიდრეობის ნაწილში და ისტორიული განაშენიანების სოციალურ-ეკონომიკური და ქალაქგეგმარებითი რეაბილიტაციის მნიშვნელოვანი საკითხების კომპლექსის გადაწყვეტისას.

სადისერტაციო თემაზე გამოქვეყნებული სამეცნიერო ნაშრომები:

1. დიდმელაშვილი ა. სივრცითი ინტეგრაცია და ქალაქური გარემოს მრავალფეროვნება. საქართველოს განათლების მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალ “მოამბის” დამატება, “შრომები” № 2 (17), 2010.
2. დიდმელაშვილი ა. ძველი თბილისის ეზოების ისტორიული სახის შენარჩუნება. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, “განათლება” № 3, 2011.
3. დიდმელაშვილი ა. ძველი თბილისის ეზოების სივრცითი ორგანიზაცია და ტიპოლოგია. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, “განათლება”, № 1(4), 2012.

საერთაშორისო კონფერენციებზე გაკეთებული მოხსენებები:

1. დიდმელაშვილი ა. ძველი თბილისის ეზოების ისტორიული სახის შენარჩუნება (1 პრემია). საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. სტუდენტთა 79-ე ღია საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, 2011.
2. დიდმელაშვილი ა. აშშ-ის ქალაქების ისტორიული გარემოს ზოგიერთი საკითხი. ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ამერიკისმცოდნეობის XII

A b s t r a c t

Great attention of the public to problems of rehabilitation and reconstruction of historical building of Tbilisi, preservation of its unique shape define for today a sharp urgency of the theme chosen by us. Last decades questions of studying of protection of monuments of architecture and a town-planning heritage in Georgia and, in particular in Tbilisi, were devoted by I.Tsitsishvili, V.Beridze, V.Tsintsadze, T.Kvirkvelija, T.Chichua, T.Gersamija, E.Tevzadze, M.Manija's works and other scientists. The essence and the maintenance of their works are given in the literature review.

In 1985 the Government of Georgia had been confirmed for the first time the list of monuments of architecture of Tbilisi into which have entered more than 700 buildings and constructions. On the basis of the historical and cultural basic plan developed in 2008 of Tbilisi, the Government of Georgia had been confirmed the list of architectural monuments of Tbilisi which quantity has increased already to 1750, from them 1422 – apartment houses. Despite solid enough quantity of scientific researches, problems of the spatial organization of inhabited court yard in historical building and, especially for architecture houses-monuments, yet didn't become object of special scientific research. The dissertational work presented to protection is devoted this actual problem.

Object of research of the given dissertation is located in a historical part of a city of Tbilisi the housing estate consisting in basic from the apartment houses and is concrete – the major structurally functional part of these houses – inhabited court yard and thus the main attention addresses on the houses having the status of monuments of architecture.

The research objective consists in scientific studying and the analysis of a current state of court yard of inhabited houses-monuments of architecture in a historical part of Tbilisi and in working out of recommendations about their spatial organization taking into account modern requirements of protection of a cultural heritage.

Scientific novelty of research consists that for the first time the object of research selects court yard of apartment houses – monuments of architecture of old Tbilisi. On the basis of morphotypes of apartment houses the architecturally-spatial typology of objects of research is developed, the basic structural elements of court yard are investigated and described and recommendations about their spatial organization are made. To restoration and restoration of their initial shape.

In the dissertation the detailed review of the legislation in the field of protection of monuments of architecture and modern practice in this area of some the developed countries is given. So, for example, the great interest for us is represented by the legislation and practice of restoration of monuments of architecture of such countries as the USA, Italy, France, Norway, the Netherlands, China, Poland, etc.

In 2007 the Law on a cultural heritage »Georgia in which main principles of protection, restorations and adaptations of monuments of architecture have been in details registered has been accepted«. In 2008 and the next years to this law the Parliament of Georgia without consultations of experts had been made changes which have appeared in the contradiction with a number of acts of the international level regulating process of protection of monuments. We consider that new amendments to the law on a cultural heritage it is necessary to cancel and stop process of poor-quality restoration of monuments of architecture of Tbilisi.

As a result of natural inspection and photofixing of a considerable quantity of court yard of an old city, have been studied and selected as court yard-representatives not less than three objects of each type for the detailed analysis and studying. Among them:

- Court yard of the closed type (75 objects) - Amaglebis 23, Borzhomsky 12, Asatiani 23, Asatiani 13, Purtseladze 13;
- Court yard opened on the one hand (405 objects) – Lermontov 15, Tabidze 18, Tabidze 24, Dadiani 34;
- Court yard opened from two parties (517 objects) – Amaglebis 8, 1 deadlock Chavchavadze 1, Dadiani 32, Uznadze 13;
- Court yard opened from three parties (340 objects) – Dadiani 24, Dadiani 30, Amaglebis 10;
- The court yard surrounding the house (85 objects) – Agmashenebeli 149, Chonkadze 4, Kargareli 6.

The architectural shape of Tbilisi yards has been considerably changed in days of the Soviet power. The first stage of changes is connected with "consolidation" process: mass eviction of lawful owners and mass installation in houses of representatives of the proletariat and the peasantry. As a result of excessive increase in quantity of residents in yards the following metamorphoses were shown:

- residents began to increase a living space at the expense of a glazing of open galleries;
- residents everywhere began to build on the whole floors that caused further the accelerated amortization of buildings;
- over time in yards there were so-called "parasites" - extensions and partial superstructures, in housing carriage sheds and stalls were altered;
- under housing also semibasement rooms which have been earlier intended for economic needs were altered;
- emergence of a large number of private cars on open parking and in garages became the last considerable change.

As a result of studying and the analysis of historical features of inhabited yards of the old city, it is necessary to allocate two spatial directions of the structural organization of domestic space: horizontal and vertical, planirovochnyj elements having the concrete set, in different degree of characteristic yards for all types.

Restoration of initial shape of yards, their release from late stratifications, reduction of quantity of residents to optimum number, updating of engineering infrastructure and strengthening of designs should become the main principle of production of recovery operations. The typology of yards of houses shown in this work – architecture monuments has general scientific value as reveals concrete features of Tbilisi house having the unique specifics in comparison with architecture of houses of our region, the countries of the Black Sea pool and the Mediterranean. The knowledge of features of typology and the spatial organization of domestic space helps to identify precisely this or that historical building in the course of its rehabilitation, reconstruction or restoration.